

Reformering av juristprogrammet – fokus på integration, progression och kritiskt tänkande*

PER AHLIN OCH GUSTAF SJÖBERG**

Det är nu tio år sedan dåvarande Högskoleverket beslutade att ge juristutbildningen vid Stockholms universitet omdömet ”bristande kvalitet.”¹ Kritiken, som hade kunnat leda till förlust av rätten att utfärda juristexamen, togs på allvar. Bland annat infördes omfattande uppsatsmoment på två obligatoriska kurser och flera förändringar genomfördes i kursen Examensarbete. Ett år senare blev det samlade omdömet att utbildningen bedrevs med ”hög kvalitet.”² Reformarbetet avstannade emellertid inte och i september 2016 fattade Juridiska fakultetsnämnden det så kallade Rambeslutet.³ En ”Stockholmsmodell” infördes i utbildningen där större utrymme skulle ges åt generella, principiella, kritiska och vetenskapliga perspektiv på juridiken. Syftet var att ”utbilda bättre jurister, jurister som är bättre förberedda inför yrkesliv och yrkesroller som vi idag faktiskt inte vet så mycket om.”⁴ En nyckel till reformen var att de generella, principiella, kritiska och vetenskapliga perspektiven också examinerades.⁵

Från början låg ansvaret för genomförandet av Rambeslutet på fakultetsnivå men det har nu sedan en tid flyttats över till institutionen. Erfarenheten hittills är att Rambeslutet satt sig, det är rent av så att i stort sett alla kursföreståndare anser att just deras kurs är särskilt lämpad för att anlägga kritiska, principiella och vetenskapliga perspektiv. Risken har nog snarare varit att vi fokuserat för mycket på kritiskt tänkande och nästan glömt bort att vi är en akademisk utbild-

* Tidigare publicerad i JT net 2022–23 s. [1].

** Per Ahlin är universitetslektor och pedagogisk studierektor för grundutbildningen. Gustaf Sjöberg är professor och Juridiska institutionens prefekt.

¹ Högskoleverket, beslut 4 september 2012, ”Kvalitetsutvärdering av rättsvetenskap och närliggande huvudområden samt juristexamen,” reg. Nr 643-01402-11.

² Universitetskanslersämbetets beslut ”Uppföljning av juristexamen vid Stockholms universitet 26 november 2013, reg. Nr 411-00531-13.

³ Beslut 6 september 2016, Rambeslut för översyn och åtgärder i syfte att stärka studenters kritiska och vetenskapliga förhållningssätt på Juristprogrammet (”Stockholmsmodellen”).

⁴ Jonas Ebbesson och Jessika van der Sluijs, Större perspektiv och kritiskt förhållningssätt i juristutbildningen. JT 2017–18 s. 558.

⁵ Att de kritiska perspektiven ska examineras framgår av högskoleförordningen (1993:100) Bilaga 2.

ning med yrkesförberedande inslag. Studenterna måste behärska gällande rätt för att kunna anlägga ett kritiskt perspektiv på den. På institutionen har vi därför valt att se det som en treenighet – förutom att de kritiska perspektiven ska stärkas (eller kanske snarare bibehållas) ska utbildningen präglas av integration och progression. Programmet ska vara och kännas som en sammanhållen enhet där det finns en logik med att läsa kurserna i rätt ordning (integration), där studenterna gradvis lär sig alltmer (progression) och där de blir alltmer medvetna jurister (kritiska, principiella och vetenskapliga perspektiv). En promemoria om en reformering av Juristprogrammet har utarbetats inom institutionen. Den har med Institutionsstyrelsens godkännande förankrats i organisationen. Promemorian har utgjort grunden för reformarbetet.

I utbildningsplanen för Juristprogrammet sägs att studenterna ska ”tillförsäkras progression i juridisk färdighets- och metodträning.” Det är visserligen inte givet vad som i praktiken menas med progression, men eftersom varje kurs i någon mån måste börja om från början inom det aktuella området har progressionen fått ta sikte på olika generiska kunskaper och färdigheter. Men oavsett definition så hänger integration och progression ihop – om progression ska uppnås fordras en för programmet sammanhållen plan för olika moment. Eftersom Juristprogrammet är en akademisk utbildning med framträdande drag av yrkesutbildning fordras en avvägning mellan olika inslag och det är lämpligt att det finns en plan för var olika färdigheter ska läras ut.

Viktiga faktorer att ta hänsyn till i reformarbetet har också varit studenter med särskilda behov, ibland kallade resursstudenter, och studenter med omsorgsansvar för minderåriga. Dessa studenter utgör ungefär 14 procent av studenterna på programmet. I en omfattande rapport identifieras att resursstudenterna efterfrågar så enkel och tydlig information som möjligt, exempelvis om schemaändringar.⁶ Vidare noteras att det kan vara besvärligt att regler för obligatorier ser olika ut och att möjligheten att få dispens skiljer sig åt mellan olika kurser. En slutsats som kan dras av rapporten är att resursstudenternas behov inte skiljer sig från andra studenter, men kan vara starkare i vissa avseenden. Det finns således ingen motsättning mellan åtgärder som vidtas till förmån för resursstudenter och andra studenter, men det kan finnas skäl att gå längre vad gäller resursstudenter.

Vid juridiska institutionen i Stockholm läses inga terminskurser, utan programmet ser ut som följer: Termin 1: Juridisk introduktionskurs (10,5 hp), Europarätt (7,5 hp) och Statsrätt (12 hp). Termin 2: Civilrätt A (central förmögenhetsrätt 22,5 hp) och Civilrätt B (immaterialrätt och marknadsrätt 7,5 hp). Termin 3: Civilrätt C (arbetsrätt och familjerätt 10,5 hp), Civilrätt D (fastighetsrätt och miljö rätt 12 hp) och Associationsrätt (7,5 hp). Termin 4: Skatterätt (15 hp) och Straffrätt (15 hp). Termin 5: Processrätt (18 hp), Folkrätt (6 hp) och Internationell privaträtt (6 hp). Termin 6: Rättshistoria (9 hp) och Förvaltningsrätt med förvaltningsprocess (21 hp). Termin 7: Rättsinformatik (6 hp), Allmän

⁶ Louise Dane, Kartläggning av Juridiska fakultetens och Juridiska institutionens arbete med resursstudenter samt studenter med omsorgsansvar för minderåriga (2020-12-03).

rättslära (9 hp) och specialkurs (15 hp). Termin 8: Specialkurser (30 hp). Termin 9: Examensarbete (30 hp).

Upplägget gör att det finns en risk för att studenterna uppfattar programmet som en serie fristående kurser och inte som en sammanhållen enhet. Därför krävs integration, även när det gäller det administrativa. De administrativa rutinerna ska vara så enkla och tydliga som möjligt – det är viktigt för bilden av ett sammanhållet program och det efterfrågas av resursstudenterna. Ett arbete för att effektivisera de administrativa rutinerna pågår. Fokus i denna korta text ligger emellertid på utbildningsmässiga reformer.

Med ämnesmässig integration menas att kurser senare i utbildningen tydligt för in och bygger vidare på den ämneskunskap som förvärvats på tidigare kurser, samt att lärare på tidiga kurser redogör för vad som kommer senare under utbildningen. Rätten bör framställs som ett sammanhängande system där olika delområden hänger ihop och påverkar och interagerar med varandra. För att uppnå detta krävs att lärare på en senare kurs vet vad som lärts ut på en tidigare kurs, något som med fördel kan ske genom överlämningar där kursföreståndaren redan på introduktionen kopplar sitt ämne till de kurser studenterna redan läst. Kunskap om vad andra gör är viktigt för integrationen men också för progressionen, och detta kräver i sin tur ett närmare samarbete och utbyte mellan kurserna. Mycket kan naturligtvis ske informellt, men för att säkerställa att utbytet verkligen sker och att kunskaper om vad som sker på de olika kurserna sprids i organisationen har vi inrättat ett kursföreståndarforum, där kursföreståndarna för de obligatoriska kurserna på programmet möts två gånger per termin under prefektens ledning för att dryfta problem, utbyta erfarenheter och annat.

Som en del i arbetet med att uppnå ökad integration har vi även infört en miljörättsstrimma i utbildningen. Kunskap om ”den rättsliga regleringen inom de rättsområden som rör skyddet av den yttre miljön, hälsoskyddet och behovet av ett hållbart utnyttjande av naturresurserna” är ett lokalt examensmål enligt utbildningsplanen. Miljörättsliga inslag har funnits på vissa kurser sedan tidigare, men från och med höstterminen 2022 kommer miljörätten att göra avtryck på alla obligatoriska kurser på juristprogrammet. Det kan exempelvis handla om miljöskatter i skatterätten, miljöprocesser i processrätten, miljöbalkens delegationsbestämmelser i statsrätten eller miljöinformation i rättsinformatiken. Miljörättsstrimman är ett utmärkt tillfälle att få studenterna att uppfatta programmet som sammanhållet. Strimman skapar också naturlig progression och många delar av miljörätten stimulerar studenternas kritiska tänkande – till exempel frågan om vad som är, eller bör vara, juridik och vad som är, eller bör vara, politik. Miljörätten har därtill beröringspunkter med andra vetenskaper.

Ett ytterligare sätt att uppnå önskad integration är att öka det innehållsmässiga samarbetet mellan kurser, kanske enklast mellan de som ligger i direkt anslutning till varandra i programmet. På termin 1 har exempelvis Europarätten och Statsrätten samordnat sina PM. Studenterna skriver om skadestånd vid rättighetskränkningar – på Europarätten handlar det kränkningar av rättigheter

i Europakonventionen, på Statsrätten om kränkningar av rättigheter i 2 kap. regeringsformen. Associationsrätten och skatterätten har gjort försök med en gemensam lektion.

Studenterna ska också uppleva att kraven på dem ökar under utbildningen och att de genomgående tränas i att anlägga ett kritiskt perspektiv på juridiken. Progressionstanken och de kritiska perspektiven kommer till tydligt uttryck när det gäller skrivuppgifter, men skrivuppgifterna fyller också en funktion för integrationen. Promemoriorna på termin 1 som nämns ovan är ett utmärkt exempel på det, men det finns också ett värde i att skrivinstruktionerna ser likartade ut när det gäller typsnitt, radavstånd, lagrumshänvisningar, marginaljusteringar och liknande. Det är också något som efterfrågats av resursstudenterna. En sådan mall är framtagen, och den är tänkt att användas på alla kurser såvida inte kursföreståndaren har pedagogiska skäl att använda ett annat typsnitt eller andra marginaljusteringar.

Åter till progressionen i skrivuppgifterna. Studenterna börjar på termin 1 med två kortare PM där fokus ligger mer på formalia och rättskällehantering än på det materiella innehållet. De går sedan vidare till att göra enklare rättsutredningar i form av rättsfallskoncentrat på Civilrätt A. På Civilrätt C höjs kraven på rättsutredningen, både vad gäller omfång och innehåll. På Förvaltningsrätt skriver studenterna en uppsats motsvarande 6 hp i självvalt ämne som en generalrepetition inför kursen Examensarbete. Vid sidan av denna raka linje, om man nu kan kalla den det, fångas andra centrala delar och teman upp genom övriga obligatoriska skrivuppgifter. Straffrätten har en rättspolitisk ansats, Rättshistoria betonar det komparativa inslaget och Rättsinformatikens skrivuppgift är på engelska. På Processrätten ska studenterna inom ramen för rättegångsspelet författa olika texter beroende på vilken roll de har i processen, vilket både utgör ett praktiskt inslag och tydliggör att det finns olika juristroller.

I reformen ingår även bland annat att kurslitteraturen ses över, att examinationen följs upp, att programmet fortlöpande utvärderas av de studenter som läser kursen Examensarbete samt planer som ännu är i sin linda som att genomföra ett terminsövergripande seminarium på termin 3. Syftet med reformen är som sagt att uppnå integration, progression och att studenterna lär sig att ha ett kritiskt och principiellt förhållningssätt till juridiken. Vi är övertygade om att detta kommer att göra juristutbildningen i Stockholm ännu intressantare och bättre, öka genomströmningen av studenter och i slutändan leda till att de vi utexaminerar är ordentligt rustade för livet utanför universitetet. Arbetsmarknaden, skriver Jonas Ebbesson och Jessika van der Sluijs, efterfrågar jurister ”som kan sätta enskilda rättsfrågor i större sammanhang, som kritiskt kan förhålla sig till juridiken, som även kan använda juridiken strategiskt och som förmår att anpassa sig efter nya omständigheter.”⁷

⁷ Jonas Ebbesson och Jessika van der Sluijs, Större perspektiv och kritiskt förhållningssätt i juristutbildningen, JT 2017–18 s. 559.